

M. ÁNGELES FÉLIX BALLESTA, *LA «CUESTIÓN CATALANA» (1922-1932) SEGÚN EL ARCHIVO SECRETO VATICANO*, BARCELONA, SEMINARI PERMANENT INTERUNIVERSITARI D'HISTÒRIA DEL DRET CATALÀ JOSEP M. FONT RIUS, UNIVERSITAT POMPEU FABRA, 2018, 385 P.⁶

Aquesta és la darrera publicació del Seminari Permanent Interuniversitari d'Història del Dret Català Josep M. Font Rius, de la Universitat Pompeu Fabra. Un seminari perfectament consolidat i que en homenatge al Dr. Josep M. Font Rius dona continuïtat a la seva llarga i fructífera activitat docent i de recerca, centrada especialment en la història del dret i de les institucions catalanes.

En aquesta ocasió tenim a les mans un volum que recull els fons documentals de l'Arxiu Secret Vaticà del 1922 al 1932, ambdós inclosos, corresponents al pontificat de Pius XI i que es refereixen específicament a l'anomenada «qüestió catalana». Històricament aquesta documentació correspon, a Espanya, al final del regnat d'Alfons XIII, la dictadura de Primo de Rivera i els inicis de la Segona República Espanyola, com bé explica el Dr. Tomàs de Montagut, director de la col·lecció en la qual es publica aquest llibre.⁷

L'obra en si és el resultat de la recerca duta a terme per l'autora a partir fonamentalment de la correspondència entre el nunci apostòlic a Madrid, Federico Tedeschini (1873-1959), i el secretari d'Estat del Vaticà, el cardenal Pietro Gasparri (1852-1934). I es refereix a una dècada que marca profundament la història d'Espanya (política, social i econòmica) i la de l'Església catòlica a l'Estat espanyol. Per la importància de la documentació que ara s'obre a la recerca dels investigadors, la Generalitat de Catalunya el 2006 va atorgar un beca als doctors Joan Capseta Castellà i M. Ángeles Félix Ballesta perquè seleccionessin la que podia afectar Catalunya en uns moments tan crucials per a la història recent del nostre país.

Es tracta d'un fons de més de dos mil documents, però l'autora s'ha centrat especialment en informes rellevants que Tedeschini envia a Gasparri sobre la situació política, social i religiosa a Espanya, a partir de les seves reunions i converses amb diverses autoritats civils, militars i eclesiàstiques espanyoles. En aquesta edició es recullen els que tracten sobre la que ja s'anomena «qüestió catalana», com deïem, i els més significatius.

1. Després d'una breu introducció i d'una descripció metodològica, l'autora ens situa en el context social i polític d'Espanya en l'espai temporal al qual es refereix la documentació que treballa. És un repàs històric d'una època marcada en el primer

---

6. «Col·lecció d'Estudis d'Història del Dret», núm. 11.

7. El llibre va ser presentat precisament a la Universitat Pompeu Fabra, a Barcelona, el 28 de novembre de 2018, pel Dr. Hilari Raguier Suñer. En aquest mateix volum es recull la seva intervenció en la secció «Notícia».

moment pel desastre d'Annual, el 1921, que implica un altre fracàs colonial espanyol (després de la pèrdua, poc abans, dels darrers territorials d'ultramar, el 1898), seguit per les crisis del govern de l'Estat que se susciten dins la mateixa monarquia (fins i tot Alfons XIII es planteja abdicar), fins al cop del general Miguel Primo de Rivera (aleshores capità general de Catalunya).

El general, amb el suport de diversos partits polítics (entre ells, de sectors de la mateixa Lliga Regionalista i del mateix monarca), assumeix el govern de l'Estat amb el compromís de restaurar l'ordre i posar fi al caciquisme tan aviat com sigui possible, i retornar el poder a les autoritats civils.

Hi ha un primer directori integrat per militars i Primo de Rivera obté un cert èxit polític quan, amb el desembarcament d'Alhucemas, es recupera el Rif. És el 1925 i aleshores substitueix el Directori Militar per un altre de civil, però no deixa el poder.

2. A continuació, en un nou capítol, el quart, es descriuen les relacions Església-Estat durant la dictadura de Primo de Rivera. I, a manera de resum, Félix destaca que són dues les qüestions sobre les quals aquelles tracten: la catalana i les relacions entre el clergat i el dictador.

a) Pel que fa al primer àmbit, la nostra autora reconeix que des del principi del segle xx l'Església catòlica tracta amb molta prudència els problemes catalans i és conscient que un objectiu dels catalanistes ja és la separació d'Espanya. I tal és la situació el 1922 que el mateix cardenal Tedeschini pregunta a Gasparri si, en un cas eventual de separació, l'Església s'ha de posar al costat del nou estat. El secretari d'Estat contesta amb gran tacte que l'Església sempre ha d'estar fora i per sobre de «la agitadíssima cuestión» i que si algú li ho pregunta, contesti senzillament que ho posarà en coneixement del papa.

Els temes que, en tot cas, destaquen entre les preocupacions del nunci, atesos els problemes que se suscitaven entre la societat civil catalana i el Directori de Primo de Rivera, són:

— La celebració de la Diada de l'11 de setembre, instaurada per la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat per a celebrar un funeral pels morts a Barcelona en l'assalt del 1714.

— L'ús de la llengua catalana, tema recurrent històricament, davant les pressions de Primo de Rivera perquè s'utilitzi el castellà a l'Església.

— La figura del cardenal Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, considerat catalanista (i, per tant, separatista) i per al qual militars i polítics també locals reclamen que sigui desterrat de Tarragona (fins i tot es proposa al Vaticà que el nomeni bisbe de Burgos, seu vacant).

— L'existència d'elements eclesiàstics distintius utilitzats a Catalunya. En aquest cas, es plantegen dubtes sobre si els sacerdots catalans s'ajusten a les disposicions de l'Església: respecte a com es pronuncia el llatí, si usen o no casulles gòtiques —introduïdes el 1914 per a distingir el clergat català del de la resta d'Espanya—, i quin catecisme se segueix en les seves diòcesis.

Tots aquests temes són sotmesos a comissions d'investigació que s'encomanen a religiosos i bisbes (destaca el de Tortosa). I, a manera de resum, les congregacions afectades aproven, segons cada cas, unes conclusions i unes mesures que, entre d'altres, són:

- L'ús del castellà o el català segons l'auditori.
- L'ensenyament del catecisme, segons el Concili de Trento, en la llengua materna.
- La clerecia ha d'estar al marge de la política i els bisbes han de negar l'*imprimatur* a les publicacions en català de signe separatista.
- La predicació s'ha de fer en català popular i antic, no en català modern i literari, que quasi ningú no coneix; en tot cas, a les ciutats els diumenges i els dies de festa hi ha d'haver una homilia o explicació de l'Evangeli en castellà.
- L'ensenyament de la llengua i la tradició catalanes s'ha de limitar als seminaris, si això representa una «tendència exclusivista y separatista», i s'ha de negar l'ordenació de joves «infectados de catalanismo».
- L'ús de les casulles gòtiques introduïdes a Catalunya es limita a un termini màxim d'entre cinc i deu anys.

Sobre l'aplicació d'aquestes mesures, Tedeschini informa Gasparri que, lluny de resoldre la problemàtica existent, la clerecia catalana (tot i que es remet a la de Barcelona) les considera dictades «para complacer al Gobierno actual que, por no haber continuado la tolerancia que hacia los catalanes habían tenido gobiernos precedentes, cuenta infinitos adversarios en Cataluña».

b) Pel que fa a les relacions del clergat amb el dictador, en principi són cordials menys quan es tracta la qüestió catalana. Són normalment sobre temes com la contribució territorial dels béns de l'Església (imposada segons una disposició del 1910, a desgrat eclesiàstic) i l'aportació dinerària de l'Estat per al manteniment dels sacerdots.

3. Finalment, en el sumari Félix relaciona i descriu els documents sobre els quals ha feta la seva recerca, que van des del 1922 fins al 1932. Segueixen després les seves conclusions, que amplien l'apartat anterior, dedicat al context social i polític d'Espanya. I, per acabar, ja en el capítol setè tenim l'apèndix sobre la qüestió catalana durant els anys que ens ocupen, amb cent trenta-set documents que il·lustren de manera detallada el treball de Félix i que mereixen una bona i atenta lectura. Després, el llibre inclou un annex amb fotocòpies de diversos d'aquells documents, cosa que constitueix un bon complement al treball de la nostra autora.

L'aportació de María Ángeles Félix té un valor immens. Omple un buit historiogràfic molt important sobre el moviment catalanista i des d'una perspectiva fins ara ignorada o amb molt poca informació parcial. Per aquest mateix motiu, és també de summa actualitat.

Tampoc no podem oblidar que l'autora, amb la documentació que aporta i el seu estudi, recupera i posa en relleu la figura del cardenal Francesc Vidal i Barraquer (1868-1943), perseguit també durant la Guerra Civil i salvat a l'últim moment d'un

afusellament segur. Aleshores sí que va poder fugir a Itàlia, però, davant l'oposició d'un nou dictador a Espanya, ja no va tornar. Morí a Suïssa en plena Guerra Mundial.

En definitiva, cal felicitar l'autora pel seu treball i el Seminari Permanent Interuniversitari per la seva publicació. Esperem que la recerca continuï i s'ampliï a períodes posteriors.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya